

ONTWIKKELINGEN IN ZOOGDIERONDERZOEK

Marten Zijlstra

In 1994 is gestart met het uitbrengen van de eerste 'officiële' rode lijsten voor bedreigde en kwetsbare zoogdieren in Nederland. Daarnaast wordt gewerkt aan het opzetten van een meetnet voor zoogdieren. In een kort artikel wordt aandacht besteed aan deze nieuwe ontwikkelingen.

rode lijst

Rode lijsten kunnen verschillende functies vervullen. Ze kunnen de aandacht vestigen op problemen in de natuur, ze zijn nuttig voor evaluatie van het gevoerde beleid en voor het sturen van toekomstig beleid.

Vanaf 1994 zullen achtereenvolgens voor de verschillende diergroepen officiële rode lijsten worden gepubliceerd. Voor elke rode lijst zullen drie publicaties verschijnen: 1) een basisrapport, opgesteld door een groepje deskundigen, waarin basisgegevens zijn opgenomen en een voorstel voor een rode lijst; 2) de eigenlijke rode lijst, in de vorm van een publikatie in de Staatscourant; 3) een door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) uitgegeven rapport met een samenvatting van het basisrapport, bedoeld voor een breed publiek.

De herziene rode lijst 'vogels', waarvan begin 1994 het basisrapport en de publikatie in de Staatscourant zijn verschenen, is de eerste in de reeks officiële rode lijsten. De publikaties over de 'Rode lijst van bedreigde en kwetsbare zoogdieren in Nederland', zijn in november '94 verschenen en gepresenteerd gelijktijdig met de presentatie van het boek 'Zoogdieren van West-Europa' en het rapport: 'Zoogdiemonitoring, een studie naar de haalbaarheid van een meetnet zoogdieren'.

basisrapport

In het basisrapport 'Rode lijst van bedreigde en kwetsbare zoogdieren in Nederland' wordt het voorkomen beschreven van de inheemse zoogdiersoorten in Nederland en de trends in de ontwikkelingen daarvan. Op basis van de beschikbare gegevens is getracht een zo betrouwbaar mogelijk beeld te schetsen. De lijst is in eerste instantie bedoeld om de toestand van de zoogdieren onder de aandacht te brengen van de verantwoordelijke bestuurders en beheerders, maar ook als signaal aan een breed publiek. Het

rapport kan ook als uitgangspunt dienen voor diverse activiteiten ten behoeve van zoogdierbescherming.

Voor behoud en herstel van de inheemse zoogdier-fauna is méér nodig dan de passieve bescherming van soorten door middel van wetgeving. Het wordt steeds duidelijker dat juist de leefgebieden van soorten moeten worden beschermd. In het kader van het Natuurbeleidsplan (Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 1990) krijgt een groot aantal gebieden de status van natuurgebied of natuurontwikkelingsgebied. Hierbij kan de vraag gesteld worden of er voldoende rekening wordt gehouden met de biotoepen van zoogdiersoorten. In de praktijk wordt de aandacht beperkt tot aandachtsoorten. Voorkomen moet worden dat de aandacht voor zoogdieren alleen tot rode-lijstsoorten beperkt blijft. De Nederlandse zoogdieren vormen een integraal onderdeel van de Nederlandse natuur. De aandacht dient gericht te zijn op bescherming van alle zoogdiersoorten en de levensgemeenschappen waarin ze van nature voorkomen.

rode lijstsoorten

De 65 soorten inheemse en ingeburgerde zoogdieren die volgens vooraf vastgestelde criteria in aanmerking komen voor de rode lijst, zijn in drie categorieën verdeeld: 1) rode lijstsoorten (tabel 1); hiertoe behoren 25 soorten (38%); 2) de categorie 'thans niet bedreigd' met 35 soorten (54%); 3) een groep waarvan onvoldoende gegevens beschikbaar zijn; dit betreft 5 soorten (8%).

landelijke monitoring van zoogdieren

Er bestaat de laatste jaren een groeiende belangstelling voor het volgen van ontwikkelingen in natuur en landschap door middel van meetnetten. Voor de landzoogdieren bestond er nog geen meetnet. Er waren alleen de

Dwergmuis

foto Marten Zijlstra

tellingen van overwinterende vleermuizen, de dassencensus eens in de tien jaar en enkele jachtstatistieken. Omdat zoogdieren in een landelijk meetnet voor natuur en landschap beslist niet kunnen ontbreken, is eind 1993 een vooronderzoek gestart naar de haalbaarheid van een Meetnet Zoogdieren. De resultaten van dit onderzoek zijn vastgelegd in het rapport 'Zoogdiemonitoring, een studie naar de haalbaarheid van een Meetnet Zoogdieren'. Dit rapport gaat over de mogelijkheden om een meetnet op te zetten voor het monitoren van de Nederlandse zoogdieren, om trends in de ontwikkelingen van populaties en hun verspreiding te kunnen ontdekken. Monitoring betekent het volgen van de aantalsontwikkeling van populaties.

Voor een goed werkend meetnet zijn veel gegevens nodig. De meeste be-

	VN	EB	BE	KW	GE
Waterspitsmuis <i>Neomys fodiens</i>				x	
Veldspitsmuis <i>Crocidura leucodon</i>					x
Grote hoefijzerneus <i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	x				
Kleine hoefijzerneus <i>Rhinolophus hipposideros</i>	x				
Brandt's vleermuis <i>Myotis brandtii</i>					x
Ingekorven vleermuis <i>Myotis emarginatus</i>			x		
Franjestaart <i>Myotis nattereri</i>				x	
Bechstein's vleermuis <i>Myotis bechsteinii</i>					x
Vale vleermuis <i>Myotis myotis</i>			x		
Mopsvleermuis <i>Barbastella barbastellus</i>					x
Grijze grootoorvleermuis <i>Plecotus austriacus</i>					x
Boommarter <i>Martes martes</i>				x	
Otter <i>Lutra lutra</i>	x				
Gewone zeehond <i>Phoca vitulina</i>				x	
Grijze zeehond <i>Halichoerus grypus</i>					x
Tuimelaar <i>Tursiops truncatus</i>	x				
Bruinvis <i>Phocaena phocaena</i>		x			
Wild zwijn <i>Sus scrofa</i>					x
Damhert <i>Cervus dama</i>			x		
Edelhert <i>Cervus elaphus</i>					x
Bever <i>Castor fiber</i>					x
Noordse woelmuis <i>Microtus oeconomus</i>				x	
Grote bosmuis <i>Apodemus flavicollis</i>					x
Hazelmuis <i>Muscardinus avellanarius</i>					x
Eikelmuis <i>Elomys quercinus</i>				x	
aantal soorten:	4	1	3	6	11
totaal aantal soorten: 25					

Tabel 1. Rode-lijstsoorten van zoogdieren. Verklaring: VN= verdwenen uit Nederland (4 soorten, 6%); EB= ernstig bedreigd (1 soort, 2%); BE= bedreigd (3 soorten, 5%); KW= kwetsbaar (6 soorten, 9%); GE= gevoelig (11 soorten, 17%).

langstelling van overheden gaat echter meestal uit naar schaarse soorten. Het is echter moeilijk om van schaarse soorten zoveel gegevens te verzamelen dat betrouwbare uitspraken over aantalsontwikkelingen kunnen worden gedaan. In het rapport is aangegeven welke soorten zoogdieren met welke deelmeetnetten te volgen zijn. Waar mogelijk is tevens aangegeven wat de meetinspanning moet zijn voor een bepaalde nauwkeurigheid.

Acht deelmeetnetten lijken op korte termijn realiseerbaar. Hiervan hebben er vier betrekking op vleermuizen. De overige vier deelmeetnetten voor zoogdieren hebben betrekking op tellingen van zoogdieren als 'bijproduct' van vogeltellingen (zowel gebiedstellingen als transecttellingen), op braak-

balanalyse en op tellingen van nesten van de Eekhoorn. Zoogdiertellingen als bijproduct van vogeltellingen betreffen vooral Hazen, Reeën, Konijnen en in mindere mate Eekhoorns. De eerste resultaten hiervan zijn veelbelovend. Braakbalanalyse is als methode geschikt om een beeld te krijgen van de ontwikkelingen van de Veldmuis en in mindere mate van vele andere kleine zoogdieren. Het tellen van nesten van de Eekhoorn is een geschikte methode om de ontwikkelingen van deze soort te volgen. Het rapport gaat ook in op andere mogelijkheden om in de toekomst zoogdieren te volgen. De tellingen van Hazen e.d. tijdens vogeltellingen, van kolonies van gebouwbewonende vleermuizen, van nesten van Eekhoorns en het verzamelen van braak-

ballen vereisen geen specialistische ervaring. Deze kunnen op grote schaal door vele geïnteresseerden worden uitgevoerd. Dat vergroot de kans van slagen. Voor alle deelmeetnetten geldt dat gezorgd moet worden voor een goede dekking op landelijke en/of regionale schaal. De eindconclusie van het onderzoek luidt dat voor veel zoogdier-soorten een meetnet in principe haalbaar is. Voorwaarde is echter voldoende deelname aan de projecten. Voor het volgen van het wel en wee van onze zoogdieren is inzet van voldoende vrijwilligers onmisbaar.

literatuur

Dit artikel is geschreven op basis van een aantal rapporten. Voor wie deze zou willen lezen is hier nadere informatie:

- 1) Rapport IKC natuurbeheer nr. 12 'Bedreigde en kwetsbare zoogdieren in Nederland', toelichting op de Rode lijst (ISSN 0929-7014). Deze uitgave kan worden besteld door overmaking van f 7,50 per exemplaar op postrekening nr. 341370 ten name van IKC natuurbeheer te Wageningen.
- 2) Basisdocument 'Rode lijst van bedreigde zoogdieren in Nederland' (ISSN 0924-5111;15). Dit rapport kan worden aangevraagd bij de Vereniging voor zoogdierkunde en zoogdierbescherming (VZZ), Emmalaan 41, 3581 HP Utrecht, tel. 030-0544642.
- 3) Rapport 'Zoogdiermonitoring, een studie naar de haalbaarheid van een Meetnet Zoogdieren' (ISSN 0924-5111; 16). Dit rapport kan eveneens worden aangevraagd bij de VZZ.
- 4) Het boek 'Zoogdieren van West-Europa', een uitgave van de Stichting Uitgeverij van de KNNV in samenwerking met de VZZ. Deze uitgave kan eveneens worden aangevraagd bij de VZZ of bij de plaatselijke boekhandel.

M. Zijlstra, Lauermanstraat 22, 9251 BB Burgum